

Qarabağın inciləri: “Eşitmirsən? Cabbar oxuyur...”



Azərbaycan
Respublikasının
Medianın İnkişafı
Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə “Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb



Ona “şərq musiqisinin peyğəmbəri” deyirdilər. Səsi gələndə oturanlar ayağa qalxar, başında papaq olan papağını çıxarar, danışan susardı. Səsi qrammofon valına həkk edilən ilk azərbaycanlı xanəndə, bəstəkar, musiqi xadimi Cabbar Qaryağdioğlu...

Azərbaycan xanəndəlik sənətinin mahir bilicisi Cabbar Qaryağdioğlu 1861-ci ildə Şuşanın Seyidli məhəlləsində anadan olub. Bu məhəllə Cıdır düzünə yaxın yerləşirdi. Atasını boyaqçı olub, buna görə də Cabbara da öz sənətini öyrətmək istəyib. Amma kiçik Cabbarın fikri oxumaqda idi, elə uşaqlıqdan məhəllə uşaqları ilə Qayabaşında, Qırıpilləkəndə, Ağziyastı kahada quzu otarkən mahnı oxuyardı. Onun səsinə valeholan insanlar Cabbarı məclislərinə dəvət etməyə başlayırlar, amma atası icazə vermədiyi üçün Cabbar məclislərdə oxumağa gedə bilmir.

Bütün qəlbi ilə oxumağa aşıq olan təcrübəsiz xanəndə qonşuluqda yaşayan həkim Smirnovdan atasını razı salmağı xahiş edir. Həkim Cabbarın atasına yalan danışmalı olur, ona o dövrdə “incə xəstəlik” deyərək tanınan vərəm xəstəsi diaqnozu qoyduğunu, elə buna görə də ürəyindən nə keçirsə onu etməyə icazə verməyini deyir. “Əgər oğlun oxuması öləcək” deyən həkimə inanan Məşədi İsmayıl oğlunun ən böyük istəyinə yox demir. Beləcə, Cabbar oxumağa başlayır.

O məclislərdə oxuduqca xanəndəlik sənətinin əslində çox dərin olduğunu fərqlənir. Səsi var, boğazı var, avazı var, amma musiqi bilyi yoxdur və 10 yaşlı oğlan bunun fərqi deyildir. Beləcə 10 yaşında musiqi dərslərinə başlayır, o xanəndəliyin sirlərini Mirzəli Zeynalabdinoğlundan öyrənir. 13 yaşından məclislərdə adından bəhs etdirir. Onun sənətindəki dəbütü 16 yaşında oxuduğu “Kürdi-Şahnaz”ı olur. Müəllimi ilə bir məclisdə bu muğamı oxuduqdan sonra dövrün ən məşhur xanəndələrindən olan Hacı Hüsni ayağa

qalxır və onun alından öpür.

Bu ifası və Hacı Hüsünün ona verdiyi dəyər Cabbarı daha da məşhurlaşdırır. Bundan sonra yeniyetmə Cabbar məşhur tarzen Sadıqcanın təklifi ilə Şuşada “Xanəmirovun teatr salonu”nda təşkil edilən xeyriyyə gecəsində çıxış edir. Oxuduğu “Heyratı” dinləyənləri sözün həqiqi mənasında heyretə salır, onun istedadının əks-sədası tezliklə Gəncəyə, Şamaxıya, Bakıya yayılır. Onu Orta Asiyaya, İrana dəvət edirlər, şənində məclislər qururlar, onu dinləmək üçün uzaq-uzaq diyarları qət edib gəlirlər. Azərbaycanı, qonşu ölkələri diyar-diyar gəzir, mələhətli avazı hər eldə eşidilir. Belə səfərlərinin birində, 1905-ci ildə Gəncədə tarzen Qurban Pirimovla tanış olur, kamança ustası Saşa Ohanezaşvilinin də onlara qatılmasından sonra muğam üçlüyü yaradırlar. Bu üçlük dövrünün ən tanınmış musiqi qrupu olur.

Cabbar Qaryağdioğlu həm də Azərbaycan opera sənətinin ilk ifaçılarından biri kimi tariximizə düşüb. 1897-ci ildə Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev tərəfindən Şuşada hazırlanan “Məcnun Leylinin qəbri üstündə” adı verilmiş musiqili səhnədə Məcnun rolunu oynayır.

Onun məzar üstündə həm xanəndəlik, həm də aktyorluq etməsi isə tamaşaçıları heyretə salır. Beləcə o həm də operamızın ilk aktyoru olur. Sonralar Üzeyir Hacıbəyov yazırdı: “Leyli və Məcnun” operasının yazmağa mən 1907-ci ildə başlamışam, amma bu operanın yaranması fikri mənə hələ 1897-1898-ci illərdə 13 yaşında ikən Şuşa şəhərinin həvəskarlar tərəfindən tamaşaya qoyulan “Məcnun Leylinin qəbri üstündə”ki musiqili faciəsini görərək oyanmışdı”. 1911-ci ildə Cabbar Qaryağdioğlu Bakıda “Nikitin qardaşlarının teatri”nda “Fərhad və Şirin” operasının ilk tamaşasında Fərhad rolunu ifa edir. Dövrün mətbu orqanları bu barədə belə yazırdılar: “Qaryağdı Fərhadın ariyasını çox gözəl və ruh yüksəkliyi ilə oxuyurdu”. Seyid Şuşinski isə Cabbarın oxumasını belə təsvir edirdi: “Cabbar oxuyanda elə bil quvvətli bir dağ çayı daşaraq aləmi selə-suya bürüyüb qabağına qatır”.

Qarabağın xoş avazlı xanəndəsi bütün yaradıcılığı boyunca 500-dən çox xalq mahnısına yenidən nəfəs verir. Yenidən can verdiyi qədim mahnılar onun avazı ilə yenilənir, qanadlanır. Şöhrətindən və avazından xəbər tutan Üzeyir Hacıbəyov və Müslüm Maqomayev

Cabbarı konservatoriyaya dəvət edir və repertuarındakı mahnıları nota köçürməyi təklif edirlər. Cabbar 30-a yaxın ifasının onların notlara köçürməsinə şərait yaradır. Bu əməyinə görə ona 10 min manat qonaraq təklif etsələr də, Cabbar Qaryağdioğlu “mən xalqdan topladığımı xalqa sata bilmərəm”, - deyib puldan imtina edir.

Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının ilk təşkilatçılarından biri kimi də Cabbar Qaryağdioğlu uzun illər bu mədəniyyət ocağında klassik musiqidən dərs deyərək gələcək xanəndələrin yetişməsinə fədakarlıq göstərdi. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, radioda solist kimi uzun illər çalışdı.

Cabbar Qaryağdioğlu tarixə həm də səsi qrammofon valına yazılan ilk azərbaycanlı xanəndə kimi düşüb. Xanəndə 1906-1912-ci illərdə Kiyev, Moskva və Varşava şəhərlərinə dəvət alıb və orada səsi qrammofon valına yazılıb.

Onun haqqında dildən-dilə gəzən bir rəvayət də var. Özü söyləmiş, İrevandakı bir toy məclisində oxuyan Cabbar Qaryağdioğlundan bəy tərif istəyirlər. Cabbar el mahnılarından oxuyaraq bəyi tərif edir. Amma gəlinin atası bəyin dayanmadan tərif edilməsindən xoşlanmır, Cabbarın xahiş edir ki, gəlini də vəsf etsin. O dövrdə bildiyimiz kimi, gəlinlər kişilərin olduğu mağara gələ bilmirdi. Cabbar gəlini vəsf edə bilmək üçün bir özəlliyini soruşur, ona gəlinin yanağında qoşa xalın olduğunu deyirlər. Cabbar bədahətən, elə toy məclisində “İrevanda xal qalmadı” mahnısını oxuyur. Sözləri də, bəstəsi də özünə aid bu gözəl mahnı bu gün xalq mahnısı kimi təqdim edilərsə də, onun müəllifi xanəndə özü olub.

1965-ci ildə Moskvada çıxan “Pesnya i Muzika Azerbaydjana” kitabında qeyd edilir ki, Varşavada konsert verən Cabbar Qaryağdioğlu konsertdən əldə olunan gəlirin hamısını tələbələrə paylayır. Qayı

danbaş Moskvada öz ansamblı ilə bir aya yaxın vaxt ərzində “Şərq konserti” adı altında konsertlər verir. O dəfələrlə Osmanlı sultanlarının, İran şahlarının saraylarına dəvət alır, sultanlar, padşahlar onun səsinin vurğunu olub. Sergey Yesenin onunla görüşəndə səsinə valeh olaraq “Şərq musiqisinin peyğəmbəri” adlandırarkən necə böyük bir istedad olduğunu təsvir edir.

Ona “niyə evlənmirsən?”, - deyərək soruşanlara zarafatla “evlənsəm, səsim batar”, - deyərək cavab vermiş. Şuşadan Bakıya köçəndə kirayə qaldığı mənzilin qonşuluğundakı bir qıza elçi düşür. Özündən 35 yaş kiçik olan Səlməxatun adlı qızın atası “evi olmayana qız vermərəm” dediyi üçün Cabbar özünə 20 otağı olan böyük bir imarət tikdirir. 3 mərtəbəli imarətin inşasında sement yerinə yumurtadan istifadə edilir. Bundan sonra Səlməxatunun atası onların evliliyinə icazə verir. Cabbarın 48 yaşlı olanda qurduğu bu ailədə onların 6 qız, 2 oğul övladı doğulur.

XX əsrin əvvəllərində bu məşhur imarət Azərbaycan ziyalılarının topladığı işıq ocağı olub. M.Ə. Sabir, Əli Nəzmi, Əliağa Vahid, Qurban Pirimov, Seyid Şuşinski, Bülbül və bir çox ziyalı Cabbar Qaryağdiolunun ocağında görüşüb mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın, musiqimizin tarixini yazıblar. Bu ev bir çox tanınmış mütəfəkkirin, ədibin, şirin yuvası olub. “Ay dərya kənarında bir ev tikmişəm” adlı məşhur mahnımız da bu evin şərəfinə yaranıb.

Cabbar Qaryağdioğlunun oxuduğu yerdə heç bir xanəndə ağzını açmazdı. Ən böyük ənamlar, ən qiymətli xələtlər də vəd edilsə xanəndələr Cabbarın avazı gəlincə lal olurdular. “Niyə oxumursan?”, - deyərək soruşulsa, “eşitmirsən? Cabbar oxuyur!”, - deyərək cavab verirdilər. Bu, ustada, xalq musiqisinin və muğamının mahir bilicisinə verilən dəyər idi. Hətta el arasında “Cabbarın səsi gəlirsə, quşlar da susur”, - deyərək məsələ yaranmışdı.

Cabbar oxuyur, 84 il dayanmadan, yorulmadan, usanmadan. Az qala bütün ömrünü muğama. Musiqiyə həsr edib. Bəstəkar Süleyman Ələsgərov onunla bağlı bir xatirəsində yazırdı: “Dünya vokal məktəbi tarixində heç bir müğənni 70 il oxumayıb. Qaryağdioğlunun təkrarolunmaz bir xüsusiyyətini də qeyd etmək istərdim ki, o, 84 yaşına kimi ancaq tarin “do” kökündə oxumuşdur. Bu isə ifaçılıq aləmində ağılagəlməz cəsarət, məhərətlə və möcüzə idi”.

Lalə Mehralı